

tussen Duin & Dijk

Natuur in Noord-Holland. Jaargang 11

2 ● 2012

Landslakken

Deel 1 Weekdieren in Noord Holland

● Grofgeribde grasslak *Candidula intersepta*.

In dit artikel worden de landslakken besproken die in Noord-Holland voorkomen en waar ze leven. Er komen in Noord Holland een aantal verschillende habitats voor, die voor de meeste soorten landslakken hun verspreiding bepalen. Dit artikel bespreekt eerst de habitats, waarna de belangrijkste soorten aan de beurt komen.

Micro en macrohabitats

In Noord Holland is relatief veel water. De overgangen tussen land en water (oevers en moeras) zijn van belang voor bepaalde soorten landslakken. Andere macrohabitats zijn het bos, open grasland en de duinen.

Voor wat betreft het microhabitat is voor landslakken bepalend of een omgeving kalkrijk of juist zuur is. De meeste soorten landslakken varen wel bij kalk in hun milieu, de huisjes worden immers onder andere opgebouwd uit kalkzouten. Toch kunnen bepaalde soorten landslakken, zoals naaktslakken, prima leven in een zure omgeving. Beschutting is ook van belang. De aan- of afwezigheid van wind, temperatuurschommelingen en vochtigheid zijn van grote invloed op het voorkomen van landslakken. Een strooisellaag is daarbij het toverwoord. Een ongestoorde strooisellaag is voor veel soorten landslakken een stabiele biotoop om in te leven en om zich in terug te trekken. De strooisellaag geeft een goede bescherming, omdat de luchtvochtigheid er hoger is dan

daarbuiten en de temperatuur stabiel. Het geeft ook bescherming tegen predatoren. Een geschikte strooisellaag bestaat uit een laag organisch materiaal, aangevoerd door omliggende bomen, struiken of planten (en dieren) en is lange tijd onberoerd gebleven, waarbij de ondergrond niet is platgewalst. Die omstandigheden komen voor in bos buiten de paden en op verge-ten overhoekjes, waar de mens de natuurlijke ontwikkeling zoveel mogelijk met rust laat.

De duinen

De Noord-Hollandse duinen zijn verdeeld in een kalkrijk en kalkarm deel. De overgang tussen deze delen ligt tussen Egmond en Bergen. Dat wil niet zeggen dat er in het kalkarme deel geen kalkrijke grond aanwezig is. Ook hier wordt door wind vanuit de zee kalkrijk zand of schelpdelen aangevoerd. Door braakballen van vogels kunnen ook grote hoeveelheden kalk worden verspreid.

De lange strook duinen langs de kust is een eldorado voor slakken. Een typische duinsoort is

de heideslak *Helicella itala*. De naam is niet echt logisch gekozen, omdat de soort niet in heidelandschap voorkomt. Het is een liefhebber van kalkrijke, vrijwel onbegroeide, ietwat beschutte, door de zon beschenen plaatsen. In het polderlandschap zul je de soort niet tegenkomen. Deze soort werd eerder besproken in Tussen Duin en Dijk (6)2, (Neckheim, 2007). Het veel kleinere mostonnetje *Pupilla muscorum* is ook een liefhebber van open, kalkrijke plaatsen en is tot in de zeereep tussen het helm te vinden. Maar deze soort laat zich gemakkelijk verplaatsen met zandtransport en is daarom ook te vinden op muurtjes van fortificaties van de Hollandse Waterlinie als daarvoor grond is gebruikt die uit de duinen komt. Als je op een verspreidingskaart van deze soort een stip tegenkomt in de polder, kun je er zeker van zijn dat het een door mensen gemaakte vindplaats betreft, zoals een fort, viaduct of dijk.

Zeldzame korfslakken zoals de nauwe korfslak *Vertigo angustior* zijn ook te vinden in de duinen. Deze

● Wijngaardslak *Helix pomatia*.

kleine landslak is er op een tiental plaatsen gevonden. De minder zeldzame en op de nauwe korfslak gelijkende kleine korfslak *Vertigo pusilla* is bijna algemeen te noemen in de duinen, maar ontbreekt vrijwel geheel in het polderlandschap

Een ongestoorde strooisellaag is voor veel soorten landslakken een stabiele biotoop om in te leven en om zich in terug te trekken.

of het stedelijk gebied. Ik verwacht wel dat deze soort zich zal gaan uitbreiden in Noord-Holland zoals het mostonnetje ook heeft gedaan in het verleden.

Er zijn soorten die worden aangeduid met de naam duinslakken. Alleen vinden we een aantal van deze soorten ook buiten de duinen. De bolle duinslak *Cerņuella virgata* is daar een mooi voorbeeld van. Deze middelgrote landslak leeft langs oude zeedijken in West-Friesland en op ruderaal terreinen zoals opgespoten gebieden rond Amsterdam. De Griekse duinslak *Cerņuella cisalpina* maakt een enorme opmars en komt op vele plaatsen voor in

de duinen (binnenduinstrand), maar is ook te vinden langs dijken en in Amsterdam. Er zijn malacologen die beweren dat de bolle en de Griekse duinslak één soort vormen. In Zuid-Kennemerland is de afgevlakte duinslak *Cerņuella neglecta*

bezig met een enorme opmars. Men komt deze soort op steeds meer plaatsen massaal tegen. Als laatste duinslak noem ik de grofgeribde grasslak *Candidula intersecta*, deze kleinere soort is vrijwel overal te vinden in de duinen, maar ook weer op ruderaal, kalkrijke plaatsen elders.

De grote wijngaardslak *Helix pomatias* mag niet onbenoemd blijven. Deze fotogenieke soort is verspreid te vinden in de duinen en zeldzaam in het achterland. Iedereen weet wel dat dit een beschermde soort is, maar regelmatig wordt een slak stiekem meegenomen en in een tuin gezet. Dit is gunstig voor

de verspreiding van de soort.

Het polderlandschap

Kleine bosjes langs slootjes in de weilanden zijn ideale plaatsen voor landslakken. De soorten leven vaak in de strooisellaag. Het moge duidelijk zijn dat intensief beheerde graslanden minder landslakken bevatten dan extensiever beheerde graslanden. De meeste slakken van intensief beheerde graslanden vindt men langs de slootkanten. Daar zou je bijna van refugia kunnen spreken.

De fraaie jachthorenslak *Vallo-nia pulchella* en bolle dwergslak *Carychium minimum* zijn typische zeer kleine landslakken die van natte voeten houden. Langs slootkanten, het liefst extensief beheerd, kun je deze soorten aantreffen, maar dan moet je wel goed zoeken. In het grasland zelf kun je na een vochtige ochtend in de herfst de gewone wegslak *Arion ater*, gevlekte akkerslak *Deroceras reticulatum* (beiden naaktslakken) of haarslakje *Trochulus hispidus* massaal aantreffen. Deze soorten zijn dan ook zeer algemeen in Nederland.

● *Fraaie jachthorenslak*
Vallonia pulchella.

● *Glanzende agaathoren*
Cochlicopa lubrica.

● *Heideslak* *Helicella itala*.

● *Bolle duinslak* *Cernuella virgata*.

Bos

Grote bospercelen en bosplantsoen zijn tegenwoordig in Noord-Holland ruim aanwezig. De strooisellaag in de Noord-Hollandse bossen is over het algemeen rijk aan slakkensoorten. In een gevarieerd bos kun je in de strooisellaag een tiental huisjesslakken en naaktslakken aantreffen. Kijk goed onder hout en onder gevallen takjes. Na het nemen van grondmonsters, die je thuis droogt en zeeft, vind je nog meer (heel kleine) soorten. Agaathorens *Cochlicopa* specs., boerenknoopje *Discus rotundatus*, haarslakje *Trochulus hispidus*, geribde jachthorenslak *Vallonia costata* en de naaktslakken gevlekte akkerslak *Deroceras reticulatum*, bruine wegsnak *Arion subfuscus* en grote aardslak (tijgerslak) *Limax maximus* zijn vaak samen te vinden. De tijgerslak treft men ook vaak solitair aan.

Oevers en moeras

Water en land zijn volop aanwezig en daardoor ook alle overgangen daartussen, zoals begroeide of onbegroeide oevers, natuurlijke en door de mens gemaakte oevers, druk betreden en niet betreden oevers, modderige en zandige oevers. Op modderige, onbegroeide oevers, en dat hoeven maar smalle stroken te zijn, komt de slanke barnsteenslak *Oxyloma elegans* voor. Dit is een soort die plots verschijnt op oevers van pas gegraven poelen of plassen. In de duinen komt de soort ook voor op zandige oevers. Als er een rijke vegetatie aanwezig is op drassige grond (moeras) kunnen we een groep landslakken aantreffen bestaande uit de slanke barn-

steenslak, de gewone barnsteenslak *Succinea putris*, de bolle korfslak *Vertigo anivertigo* en de donkere glimslak *Zonitoides nitidus*. Als je de ene soort vindt is het handig om naar de andere soort op zoek te gaan. Tot deze groep behoren ook de al genoemde fraaie jachthorenslak en plumpe dwergslak.

Stedelijk gebied

Het stedelijk gebied omvat het stadsmilieu, met tuinen en muren. Maar ook dijken en dijkbeschoeiingen vallen hier onder, evenals kassen en kelders. Niet alleen de tuinders, maar ook huizenbezitters met kelders worden veelvuldig geconfronteerd met deze slijmerige diergroep. De meest bekende stadsslak is de segrijnslak *Cornu aspersum*. Deze grote landslak, van oorsprong afkomstig uit het Middellandse Zeegebied, is een opportunistisch dier. Hij leeft van algen, levende of dode planten en groeit snel. Het huisje is prachtig, maar tuinders, die hosta's kweken zullen snel naar gif grijpen. Daar staat tegenover dat deze soort goed te eten is en door zijn grootte en algemeenheid een prima biologisch hapje. Een andere, veel minder bekende stadsslak is de lichte kielnaaktslak *Limacus flavus*. Deze gelig gekleurde, met vlekken versierde, vrij grote naaktslak leeft in steden in kelders. Vaak treffen bewoners deze soort in de keuken aan of 's nachts als zij naar toilet gaan. Of ze zien alleen nog maar de slijmsporen en vragen zich af waar al die slakken vandaan komen. Maatregelen treffen heeft geen zin, want mogelijk krioelt het beneden in de kelders van de slakken. Het enige dat helpt om geen bezoek van

● *Slanke barnsteenslak*
Oxyloma elegans.

● *Gewone barnsteenslak*
Succinea putris.

Het gaat niet slecht met de slakken in Noord Holland. Dat mag ook wel eens gezegd worden.

deze mooie slak te krijgen is om alle eetwaren goed op te bergen en om alle gaatjes dicht te maken. Op spoordijken en op ruderaire terreinen worden vaak duinslakken aangetroffen. Rond Amsterdam bevindt zich een bolwerk van Griekse duinslakken en grofgeribde grasslakken. Maar ook de West-Friese Zeedijk is bekend door het voorkomen van duinslakken. De basaltglooiingen langs het IJsselmeer zijn ook mensenwerk. Als deze stroken op een gerichte manier beheerd worden, kunnen er speciale landslakken voorkomen. Zo leeft er bij Enkhuizen de steenbikker *Helicigona lapicida*. Dit is een soort die op rotsen leeft of in de buurt van rotsen op oude bomen. De soort is op deze plaats zeker ingevoerd, maar hoort er nu gewoon bij. Van oorsprong komt ze voor in Zuid-Limburg maar daar is de soort zeer zeldzaam.

Het Gooi

Ik behandel het Gooi in een aparte paragraaf, omdat dit gebied een andere ontstaansgeschiedenis heeft dan de rest van Noord-Holland. Dat blijkt ook uit de malacofauna. Er zijn van oorsprong geen kalkrijke gebieden, behalve de voormalige Zuiderzeekust en de door mensen gemaakte vuilnisbelten en viaducten (beton bevat kalk). De oorspronkelijke malacofauna bestaat uit slakken die van een wat meer zure en bosrijke omgeving houden. Typische soorten zijn de naaktslak *Lehmannia marginata* en tere naaktslak *Malacolimax tenellus*. Deze twee soorten waren alleen uit dit deel van Noord-Holland bekend, maar onlangs zijn er van de bosaardslak ook meldingen uit Bergen en Heiloo bekend. Het Naardermeer mag niet ontbreken als bijzondere vindplaats voor de geruchtmakende zeggekorfslak *Vertigo moulinsiana*.

nata en tere naaktslak *Malacolimax tenellus*. Deze twee soorten waren alleen uit dit deel van Noord-Holland bekend, maar onlangs zijn er van de bosaardslak ook meldingen uit Bergen en Heiloo bekend. Het Naardermeer mag niet ontbreken als bijzondere vindplaats voor de geruchtmakende zeggekorfslak *Vertigo moulinsiana*.

Bedreiging en bescherming

De meeste zeldzame of bedreigde soorten leven in natuurgebieden zoals in de duinen of het Naardermeer. Daar zijn ze relatief veilig. Bezuinigingen kunnen zelfs gunstig zijn voor de slakken. Meestal gaat dan een bouwproject niet door of wordt bos- of perkbeheer uitgesteld. De malacofauna profiteert van ecologisch en natuurlijk beheer en van 'slordig' ingerichte tuinen en natuur. Deze vormen van beheer worden in Noord-Holland regelmatig toegepast. Dat is te merken aan de aanwezigheid van veel soorten slakken. Het gaat dus niet slecht met de slakken in Noord-Holland. Dat mag ook wel eens gezegd worden.

Er zijn twee soorten landslakken in Noord-Holland, die bescherming genieten via Europese regelgeving (Habitatrichtlijn bijlage II): de zeggekorfslak en de nauwe korfslak.

Nawoord

Niet alle soorten landslakken zijn besproken, zelfs niet bijzondere

soorten als de *Clausilia*'s of de twee soorten onder de grond levende huisjesslakken. Misschien zal daar later aandacht aan besteed worden in Tussen Duin en Dijk.

C.M. (Tello) Neckheim
Poggenbeekstraat 21-2
1073 JE Amsterdam

Literatuur

- BRUYNE, R.H. DE, R.A. BANK, J.P.H.M. ADEMA & F.A. PERK, 1994. Nederlandse naamlijst van de weekdieren (Mollusca) van Nederland en België. Feestuitgave ter gelegenheid van het zestigjarig jubileum van de Nederlandse Malacologische Vereniging. Backhuys, Leiden: 149 pp.
- BRUYNE, R.H. DE, H. WALLBRINK, A.W. GMELIG MEYLING, 2003. Bedreigde en verdwenen land- en zoetwatermollusken in Nederland (Mollusca). Basisrapport met voorstel voor de Rode Lijst. Stichting European Invertebrate Survey - Nederland. Stichting Anemoon.
- GITTENBERGER, E., W. BACKHUYS & TH. E. J. RIPKEN, 1984. De landslakken van Nederland. Bibliotheek van de KNNV nr. 37, Leiden.
- NECKHEIM, C.M., 2007. De heideslak in het Noord-Hollands Duinreservaat. Tussen Duin en Dijk (6)2: 12-15.